

Рецензії

Реєнт О., Сердюк О. Перша світова війна і Україна. – К.: Генеза, 2004. – 472 с.

Перша світова війна, на фронтах якої полягло 10 млн. осіб та 20 млн. зазнали фізичних ушкоджень, точилася переважно в Україні, тероризуючи суспільство та виснажуючи її економіку. Сталося так, що війна належала до пріоритетних напрямів російської історіографії, яка певною мірою монополізувала висвітлення її причин, ходу, наслідків. Сучасна українська історіографія проблем Першої світової війни 1914 – 1918 рр. є відносно молодого, вирізняється концентрацією уваги істориків на соціально-економічних питаннях розвитку українського суспільства. Війна сколихнула його економічні підвалини, негативно вплинула на соціальні відносини, активізувала політичні сили різних ідеологічних спрямувань. Вона не виявила одноосібного переможця, хоч цього прагнула воєнно-політична еліта Російської імперії, а навпаки, призвела до її ганебного краху.

Монографія відомих істориків – доктора історичних наук, члена-кореспондента НАНУ Олександра Реєнта та кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника Інституту історії України НАНУ Олександра Сердюка – є ґрунтовним науковим дослідженням, у якому висвітлено розвиток ключових галузей промисловості, сільського господарства, особливості продовольчого забезпечення армії, визрівання кризових явищ в економічному житті. Дослідники виокремлюють особливу роль сільського господарства України у формуванні експортного фонду зернових культур, проблему «збагачення» одних груп дрібних товаровиробників, зубожіння інших. Праця побудована на колекції статистичних джерел та періодичних видань дослідного періоду, використання яких дозволило вченим обґрунтувати тезу про виняткову роль українських хліборобів у хлібостачанні армій та експорті зернових. Автори намагалися показати не лише участь промисловців і землеробського населення в забезпеченні армії одягом, фуражем, продовольством, а також становище солдат на фронтах. У книзі, зокрема, наголошується, що головнокомандуючий Південно-Західного фронту О.О. Брусилов скаржився на зменшення норм продовольчого забезпечення солдат у 1916 р. Вони гинули від куль і хвороб, холоду і голоду. На схилах Карпатських гір залишилися рештки непохованих солдат та офіцерів, які представляли різні соціально-професійні групи населення до війни, – хліборобів, сільських педагогів, інтелігенції, службовців. Вони не були поховані за християнським обрядом, а якщо й були, то природно-кліматичні катаклізми внесли свої корективи. Я був глибоко зворушений ставленням Президента України Віктора Ющенка до увічнення пам'яті полеглих солдатів та офіцерів армії генерала О.О. Брусилова, рештки яких біліють на Карпатських схилах. Це пропозиція Президента, яку він висловив 9 лютого 2005 р. на презентації документального фільму «Час темряви»

про голодомор 1933 р. в Україні, є гуманною, тому що на фронтах Першої світової полягли українські селяни, переодягнені в шинелі. Спорудження такого меморіалу, переконаний, спонукало б також і Росію встановити пам'ятні знаки на місцях масових поховань репресованих українських письменників, учених, хліборобів, що полягли за роки існування комуністичного тоталітарного режиму.

Рецензована монографія висвітлює історіографічні проблеми, виокремлює їх і водночас формує науковий напрям історичних досліджень. Соціально-економічні та суспільно-політичні наслідки війни не обмежують лише господарською руйною та людськими витратами. Війна пришвидшила і накликала революцію, яка зруйнувала імперію російську і започаткувала появу імперії радянської. Якщо Перша світова переросла в громадянську війну та революцію, які завершилися утвердженням соціалізму на уламках Російської імперії, то Друга світова витворила цілу систему соціалізму на чолі з СРСР. До таких роздумів спонукає прочитання книги О. Реєнта та О. Сердюка. Автори не переповідають військових баталій, а зосереджуються на соціально-економічних проблемах українського суспільства, що пристосовувалося до вимог війни, тому їхня монографія якісно вирізняється серед інших досліджень.

В. Марочко

В.В. Нечитайло. Селянське господарство фермерського типу в Україні: історія і сучасність. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2004. – 436 с.

Рецензована монографія висвітлює проблему зародження й розвитку фермерського укладу господарювання в Україні на різних етапах історії – від козацької доби до сучасності.

Становлення й еволюція господарства фермерського типу в Україні – одна з маловивчених проблем української історії. У радянській історіографії замовчувався досвід українського селянства у формуванні фермерського укладу господарювання. Вважалося, що фермерство – виключно чужоземне, не властиве українцям явище, як і сам термін „фермер”. Справді, українською мовою було запозичене з англійської, що аж ніяк не заперечує можливості існування на українських землях фермерських господарств. Термін „сеньйор” також не власне український, та ніхто ж не береться заперечувати наявності в Україні в добу середньовіччя сеньйоріально-селянських відносин. Тому, як справедливо зазначає автор рецензованої нами монографії професор В.В. Нечитайло, – не можна погодитися з тими дослідниками, які вважають, що взяті з західного лексикону поняття „ферма” і „фермерське господарство” не вписуються ні у вітчизняні аграрні відносини, ані в масову свідомість.